

ORGANIZÁCIA KRÁĽOVSKÉHO SÚDNICTVA V STAROVEKEJ INDII

**ROMAN LAURINEC,
OKRESNÝ SÚD NOVÉ ZÁMKY**

ÚVOD

Pre vývoj súdnictva v starovekej Indii, podobne ako v prípade iných starovekých kultúr, je charakteristické pre ranú fázu vývoja štátu, že realizácia spravodlivosti nepatrila k úlohám štátu a preto nebol rozvinutý ani systém štátnych inštitúcií plniacich takúto úlohu. Spravodlivosť sa presadzovala predovšetkým prostriedkami svojpomoci, keď poškodená strana mohla dosiahnuť uplatnenie svojho práva použitím nátlakových prostriedkov, ako bolo zotrvávanie pred obydlím druhej strany a bránenie jej v opustení obydla, až kým jej nárok nebol uspokojený. Tieto formy svojpomoci si zachovali istú legitimitu ešte aj v čase, keď sa už rozvinul systém súdov zriadených štátom. V dobe *dharmasútier*¹ vražda ešte stále nebola pokladaná za zločin, ale len za delikt, pri ktorom príbuzným zavraždeného mala byť poskytnutá kompenzácia. Dokonca ešte aj *Náradasmrti*² odmieta uplatnenie sily len v prípade, keď je nárok pochybný alebo keď sa použije bez kráľovského súhlasu.³ K vzniku a rozvoju súdnictva dochádza až v spojitosti s narastaním významu kráľovskej funkcie a presadením idey kráľovskej jurisdikcie ako zdroja všetkej spravodlivosti v štáte.

1 KRÁĽOVSKÁ JURISDIKCIA

V prameňoch *védскеj* doby⁴ nenachádzame ešte žiadne náznaky existencie organizácie súdov a kráľovi nie je priznaná žiadna súdna moc. A. S. Altekar uvádza, že podľa niektorých výkladov pojem *sabhápati* označuje osobu, ktorá vykonávala funkciu sudcu, a možno nájsť aj náznaky, že akúsi rozhodcovskú funkciu v sporov vykonávali občinové zhromaždenia zvané *sabhá*, ktorým sa buď obe strany podriadili dobrovoľne alebo sa na ne obrátila jedna zo strán v prípade, ak nemala dostatočné možnosti na uplatnenie svojpomoci.⁵ M. M. Patkar zase uvádza, že *sabhá* bola stálou inštitúciou zloženou z vybraných mužov pôsobiacich pod autoritou *samiti*, čo bolo akýmsi zhromaždením celého kmeňa. Súčasne ale píše, že s istotou nemožno vlastne

-
- 1 *Dharmasútry* sú prvými právne relevantnými staroindickými textami, ktoré časovo spadajú do *povédскеj* doby približne 6. až 3. storočia pred n.l. Z týchto textov možno uviesť medzi staršími *Ápastambadharmasútra* a *Baudhájánadharmasútra* a medzi mladšími *Gautamadharmasútra*, *Vasišthadharmasútra* a *Višnudharmasútra*. Tieto texty sa venovali výlučne *dharme*, ktorá v tejto fáze vývoja reprezentovala predovšetkým ešte rituálne a náboženské usmernenia spojené s ukladaním pokánia ako duchovného trestu pri porušení povinností. Preto obsah *dharmasútier* z podstatnej časti spadá do oblasti religionistiky a etiky. Ale nájdeme už v nich aj časti venované pozitívnemu právu, aj keď vzhľadom na ranú fázu vývoja práva v Indii táto problematika nie je ešte príliš rozpracovaná. Právo sa ešte nevydelilo výraznejšie v rámci koncepcie *dharmy*, preto je charakteristické jeho prerastanie s náboženstvom a etikou. *Dharmasútry* napríklad pri porušení povinností majúcich povahu trestných činov dôraz kladú na rozličné formy pokánia ako duchovné vykúpenie zo spáchania trestného činu chápaného hlavne ako hriech na rozdiel od trestov, ktoré boli spojené s právom trestať vyhradeným pre kráľa.
 - 2 *Náradasmrti* patrí medzi tzv. *dharmasástry*, ktoré reprezentujú ďalšiu fázu vývoja staroindického práva po *dharmasútrach*. *Dharmaśástier* sa zachovalo obrovské množstvo a chronologicky zaberajú veľmi dlhé obdobie siahajúce od posledných storočí pred n.l. až po dobu britského panstva. Naozaj významnými a vysoko autoritatívnymi je ale len niekoľko *dharmasáster* časovo nie mladších od 6. storočia n.l. Práve v *dharmasástrej* literatúre sa nám ukazuje najzreteľnejšie progres staroindického práva smerujúci k vyčleneniu práva z náboženského rámca. Tento vývoj kulminuje v trojici *dharmasáster*, do ktorej patrí *Náradasmrti*, *Brhaspatismrti* a *Kátjájanasmti*, ktorá vyniká svojim systematickým a metodologickým výkladom právnej problematiky a v ktorých sa síce zachoval religiózny rámec daný koncepciou *dharmy*, ale tento už neplní žiadnu podstatnú úlohu pri formovaní práva, pričom pozornosť sústreďujú výlučne na pozitívne právo za súčasného ignorovania náboženských tém. Táto trojica patrí do doby medzi 2. až 6. storočím n.l., ktorú možno pokladať za akýsi klasický vek starovekej Indie, v ktorom sa plne rozvinulo pozitívne právo založené na kráľovskej jurisdikcii.
 - 3 *Náradasmrti*, I.46.
 - 4 Doba približne medzi rokmi 1500 až 500 pred n.l. sa označuje ako *védскеj* podľa korpusu najstarších indických literárnych diel známeho ako *védy*. *Védске* texty sú jedinými písanými prameňmi znalosti tejto doby, pričom primárne sa jedná o religiózne texty. *Védy* sa nevenujú vôbec problematike pozitívneho práva a jedine na základe skromného množstva informácií obsiahnutých v nich sa možno dohadovať o fungovaní spravodlivosti vo *védскеj* dobe.
 - 5 ALTEKAR, A.S.: *State and Government in Ancient India*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Pvt. Ltd., 2009, s. 246.

o tomto uviesť nič.⁶ Povinnosťou kráľa v tejto dobe bolo síce udržiavať právo a poriadok a viesť ľudí k plneniu ich povinností, ale takou mocou nedisponoval, aby mohol vykonávať funkciu sudcu. Znalosť *dharmy*⁷ bola doménou ršiov, teda znalcov *véd*, a kráľ bol povinný si vybrať osobného obetníka (*puróhita*), ktorý mu mal radiť a asistovať aj v právnych otázkach.

S narastaním významu kráľovskej funkcie štát reprezentovaný osobou kráľa postupne preberá výkon spravodlivosti ako jednu zo svojich funkcií. Presadila sa predstava, že kráľ (*rádžá*) je „zdroj všetkej spravodlivosti“, a to už v dobe *dharmasútier*, ktoré nám predstavujú pomerne dobre rozvinuté súdnictvo, ktorého hlavou bol kráľ. V *Gautamadharmasútre* kráľ už vystupuje ako autorita poverená sudcovskou funkciou, ktorý má čerpať právo z troch zdrojov. Jedným zo zdrojov sú *védy*, *dharmasútry*, pomocné *védске* vedné disciplíny (*védánga*) a *purány*,⁸ druhým sú obyčaje a zvyky krajov, komunít, rodov, ktoré nie sú v rozpore s posvätnými textami, kým obyčaje a zvyky uplatňované medzi roľníkmi, obchodníkmi, pastiermi, požičiavateľmi peňazí a umelcami sú tretím zdrojom. Kráľ je sudcom sporov a právo má poznať od kompetentných osôb, ako sú znalci v danej oblasti a v prípade rozporov znalci troch *véd*.⁹ Kráľovská jurisdikcia sa v dobe *dharmasútier* posilnila do takej miery, že sa presadilo chápanie funkcie kráľa, ktoré by bolo možné v súlade s *H. Chakravortim* charakterizovať ako judiciálne na rozdiel od legislatívneho.¹⁰ Kráľ je označený ako *dharmapravartaka*, teda je vykonávateľom a nie tvorcom *dharmy*, ktorý túto úlohu zabezpečuje vlastnou sudcovskou činnosťou a zakladaním nižších súdov v kráľovstve.

S nárastom významu kráľovskej jurisdikcie súviselo potom aj rozšírenie druhov sporov, ktoré spadali pod rozhodovaciu právomoc kráľovského súdu. V *Gautamadharmasútre* je ešte kapitola o *vjavaháre*, kam

6 PATKAR, M.M.: *Nārada, Brhaspati and Kātyāyana. A Comparative Study in Judicial Procedure*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1978, s. 65.

7 Staroindické právo sa v podstatnej miere formovalo a vyvíjalo v rámci koncepcie *dharmy*, ktorá predstavuje koncepciu príliš komplexnú na jednoduché vymedzenie. R. Lingat píše, že „*dharma* je koncepcia ťažká na definovanie, lebo popiera či prekračuje rozlišovania, ktoré sú podstatné pre nás, a z dôvodu, že je založená na presvedčeníach, ktoré sú natoľko cudzie nám, ako sú známe Indom.“ *Dharmu* vo význame, s ktorým je spojené aj staroindické právo, vymedzuje ako totalitu povinností, ktorým podlieha každý jedinec v závislosti od jeho *varny* a etapy života a ktoré musí zachovávať, ak mu záleží na jeho posmrtnom bytí. (LINGAT, R.: *The Classical Law of India*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1993, s. 3-4.) Síce *dharma* je primárne religióznou koncepciou a staroindické právo sa v dôsledku toho vyvíjalo do istej miery v religióznom rámci, napriek tomu sa ale v ňom uplatnil skôr praktický a svetský prístup k právnej problematike. Jednak pod pojmom *dharma* autori *dharmasútier* rozvíjali pozitívne právo, ktoré sa len opieralo o náboženskú autoritu *dharmy*, jednak staroindické právo sa nerozvíjalo len v rámci koncepcie *dharmy*, ale aj v rámci čisto svetskej a praktickej koncepcie *arthy*. V prípade *arthy* sa tiež jedná o pojem, ktorý je významovo veľmi široký a komplexný a z tohto dôvodu ťažko definovateľný. *Artha* bola zberným pojmom pre oblasť svetských, ekonomických a politických záležitostí a vzťahov siahajúcich od všetkého, čo súvisí s prácou a profesiou človeka, cez majetkové pomery až po organizáciu a správu štátu. Oblasť *dharmy* a *arthy* sa pritom vzájomne aj prekrývali, nakoľko v rámci *dharmy* pod časťou o kráľovskej *dharme* (*rádžadharmā*) sa preberala problematika, ktorá z podstatnej časti bola predmetom skúmania vedy o *arthe*.

8 *Purány* predstavujú hinduistické diela veľmi rozmanitého obsahu, ale hlavne náboženského, ktoré ale obsahujú aj náučné pasáže venované právu, hlavne v častiach venovaných kráľovskej moci a súvisiacim témam. Zo zachovalých *purán* ale ani jednu nemožno datovať do tak starej doby, ako je doba *dharmasútier*.

9 *Gautamadharmasútra*, XI.19-25.

10 CHAKRAVORTI, H.: *Criminal Justice in Ancient India*. Delhi: Sharada Publishing House, 1996, s. 10. Legislatívna činnosť kráľa bola *dharmasástrami* obmedzená na znovunastolenie vlády *dharmy*, ktorá bola narušená buď nejakou obyczajou alebo predchodcom. *Brhaspatismrti* ale neodporúča kráľovi zasahovať ani v prípade obyczají, ktoré sú zjavne v rozpore so *śástrami*. (*Brhaspatismrti*, II.28) Tento prístup bol daný koncepciou kráľovskej funkcie, ktorá chápala funkciu kráľa ako z božskej moci ustanovenú inštitúciu za účelom udržania spoločenského poriadku vo veku *kalijuga*, čo je súčasťou dobou úpadku ľudského rodu, keď ľudia oproti predchádzajúcim vekom stratili prirodzený zmysel pre *dharmu*. Bez existencie kráľovskej funkcie by sa tak uplatňovala „logika rýb“ (*matsjanjāya*), čo je staroindickým ekvivalentom nášho „zákona džungle“. Kráľ nie je tvorcom *dharmy*, lebo *dharma* je božského pôvodu. Kráľ je povinný plniť svoju funkciu, ktorá ako súhrn kráľovských povinností tvorí jeho vlastnú *dharmu*. Odchýlenie sa od vlastnej *dharmy* zneužívaním vlastnej moci nezakladalo politickú zodpovednosť kráľa, ale malo to len religiózny zmysel z hľadiska *karmanového* zákona. Legislatívna právomoc kráľa bola ale vážne obmedzená len v oblasti *dharmy*. Napriek rozsiahlemu záberu *dharmy* vždy zostávalo dostatočne široké pole pôsobnosti kráľa, hlavne v oblasti *arthy*. Do tejto oblasti potom patrilo napr. správne právo, teda úradné funkcie, ich právomoci a pod. Pod autoritu kráľa v podstatnej miere spadala aj organizácia súdnictva a trestné konanie.

patria práve spory prejednávane kráľovským súdom, pomerne stručná. Spočiatku sa kráľovská jurisdikcia obmedzovala len na závažnejšie trestné činy, kým iné spory riešili ľudové sudy. V neskorších textoch sa rozširuje zoznam sporov patriacich pod kráľovskú jurisdikciu, až kým nakoniec kráľ mohol prejednávať a rozhodovať vo všetkých sporoch a súčasne bol najvyšším apelačným súdom pre všetky nižšie sudy. Pritom, nakoľko kráľ bol len vykonávateľom *dharmy*, pri rozhodovaní bol viazaný *dharmou* a jej porušenie sa posudzovalo ako kráľovo previnenie.

2 PRÁDVIKÁKA A SABHÁ

Osobný výkon funkcie sudcu kráľom nebolo ničím zriedkavým. *Arthaśāstra*¹¹ zdôrazňuje ako potrebné, aby kráľ osobne súdil.¹² Osobný výkon súdnictva samozrejme závisel jednak od osobnosti kráľa, ako aj od potreby plniť iné povinnosti, preto nevyhnutným sa stalo zabezpečenie výkonu súdnictva prostredníctvom osôb, ktorým kráľ delegoval svoju jurisdikčnú právomoc. Práve vďaka potrebe zastupovania kráľa vznikla a postupne nadobudla veľmi prominentné postavenie funkcia *prádviváka* ako hlavného sudcu. Táto funkcia sa mohla konštituovať už v neskorej védскеj dobe, aj keď pramene nám ešte nedokladajú jej existenciu v tejto dobe. Prvýkrát je spomenutá v *Gautamadharmasútre*,¹³ ale tuto nebola ešte vykryštalizovaná v podobe známej z neskorších prameňov. V *Gautamadharmasútre* *prádviváka* vystupuje skôr len ako asistent kráľa a zdá sa, že pôsobil ako hlava prísediacich, pričom zvykol klásť otázky svedkom a vyslovoval svoj právny názor. Až v neskorších textoch môžeme pozorovať podstatný nárast významu *prádviváku* chápaného už ako hlavného sudcu, ktorý substituoval kráľa v súdnom konaní v prípade jeho absencie. Pozícia *prádviváku* sa stala prominentnou hlavne po tom, čo jeho význam prekročil význam len kráľovho zástupcu a táto funkcia sa konštituovala ako samostatná autorita, ktorej právnym názorom by sa mal riadiť aj samotný kráľ. *Prádviváka* síce naďalej pôsobil pod autoritou kráľa, od ktorého odvodzoval svoju legitimitu, ale jeho pozícia bola natoľko silná, že mohol nezávisle rozhodovať, ako si to vyžadovala spravodlivosť, dokonca aj proti vôli kráľa. Kráľ nebol povinný a spravidla to ani nerobil, aby preskúmaval rozhodnutia *prádviváku*, a *prádviváka* nebol povinný informovať kráľa o tom, ako rozhodol vo všetkých prípadoch, čo mu poskytovalo značnú nezávislosť v rozhodovaní. V *śāstrach* panoval všeobecný názor, že nie je bezpečné a v prospech spravodlivosti, aby v sporoch rozhodoval len jeden sudca. V súlade s týmto názorom *prádviváka*, za ktorého kráľ mal vymenovať osobu vynikajúcu svojou znalosťou práva, radil kráľovi pri rozhodovaní sporov. Ale ako realizáciu tejto idey v súdnej praxi možno pokladať predovšetkým vznik a fungovanie *sabhá* ako kolektívneho orgánu plniaceho úlohu podobnú úlohe poroty. Preto pre kráľovský súd charakteristickým sa stalo, že zodpovednosť za rozhodnutie sporu nebola individuálna, ale kolektívna, nakoľko tak kráľ, ako aj *prádviváka* a členovia *sabhá* boli zodpovední v rovnakej miere.

Medzi védskou *sabhá* a *sabhá* ako porotou na kráľovskom súde neexistuje žiadna doložená vývojová

11 Z doby starovekej Indie ako jediné teoretické dielo venované *arthe* sa zachovala *Kautiljova Arthaśāstra*. Vek tohto diela je aj v súčasnosti predmetom dohadov a polemík, v každom prípade je ale málo pravdepodobné, žeby vzniklo v druhej polovici 4. storočia pred n.l., kedy žil *Kautilja*, ktorému je jeho autorstvo pripisované. Skôr sa jedná o dielo o niečo mladšieho dáta. Toto dielo charakterizuje pragmatický prístup k prejednávanej problematike, vrátane práva, daný potrebou efektívneho výkonu moci a zabezpečenia správy štátu. Kým *dharmasāstry* vždy vychádzali z religiózneho rámca daného koncepciou *dharmy* ako súhrnu povinností jedinca, tak duchovných ako aj sociálnych, literatúra o *arthe*, keďže *artha* reprezentovala súhrn všetkého, čo sa týka svetských vecí a preto nemala žiadne podstatné náboženské konotácie, sa rozvíjala mimo religiózneho rámca. Rozvoj vedy o *arthe* bol podporovaný hlavne vzhľadom na posilňovanie kráľovskej moci v starovekej Indii po rozpade kmeňovej spoločnosti védскеj doby. *Artha* sa formovala primárne ako učenie o správe štátu a o politike v monarchistických zriadeniach. Keďže s posilňovaním kráľovskej moci bolo spojené narastanie významu kráľovskej jurisdikcie, v rámci pojednávania o *arthe* sa venovala značná pozornosť aj problematike pozitívneho práva a zabezpečovaniu spravodlivosti v štáte. Ale napriek odlišnosti prístupu vedy o *arthe* od prístupu vedy o *dharme* nemá zmysel príliš vyhŕňovať ich odlišnosti, lebo oba smery zdieľajú spoločnú ideológiu spoločnosti rozdelené na *varny*, na ktorej čele stojí kráľ.

12 *Arthaśāstra*, I.16.

13 *Gautamadharmasútra*, XI.19-25.

súvislosť. Jednalo sa o úplne samostatné inštitúcie, pričom *védске sabhá* posilnením súdnej moci kráľa v neskorej *védскеj* dobe upadli a stratili na význame. V dobe *dharmasútier* kráľovi už asistoval pri výkone súdnictva *prádviváka*, ale pojem kráľovskej *sabhá* sa tu ešte neobjavuje. Výnimku tvorí len *Višnudharmasútra*, ktorá spolu s *Manusmrti*¹⁴ tvorí najstarší právny text, ktorý hovorí o kráľovskej *sabhá* plniacej funkciu v súdnom konaní. Členovia *sabhá* (*sabhjas*) boli povinní zúčastňovať sa súdnych procesov, asistovať kráľovi či *prádvivákovi* v konaní a aktívne sa podieľať na rozhodovaní súdu. *Manusmrti* vyžaduje, aby kráľ pri rozhodovaní sporov prejednával spor spolu s *bráhmanmi* a skúsenými poradcami.¹⁵ *Sabhá* pôvodne síce vznikla len ako poradný orgán kráľa v právnych veciach, časom ale nadobúdala čoraz väčší význam, až nakoniec sa stala autoritatívnym orgánom, ktorého názor sa stal viac či menej záväzným pre kráľa. *Sabhá* sa tak postupne konštituovala ako rozhodovací orgán, ktorého povinnosťou bolo zabrániť kráľovi, aby rozhodoval nespravodlivo. *Sabhá* spolu s *prádvivákom* predstavovali vlastne určité obmedzenie kráľovskej svojvôle. Jednalo sa o vzájomnú kontrolu, nakoľko povinnosťou kráľa bolo zase dohliadať na *prádviváku* a členov *sabhá*, aby súdili nestranné, spravodlivo, bez korupcie.¹⁶ Toto kládlo vysokú zodpovednosť na členov *sabhá* za ich vlastné rozhodnutie, ktoré by bolo protiprávne v dôsledku či už vášne, neznalosti, chtivosti alebo zaslepenosti. A. S. Altekar chápe *sabhá* ako porotu, bez ktorej nebolo možné začať súdne konanie a ktorej členovia boli povinní vyjadriť, čo pokladali za správny právny názor, aj keby to bolo v rozpore s názorom kráľa. Kráľ a aj *prádviváka* sa mali riadiť rozhodnutím *sabhá* a len v právne náročných prípadoch, keď členovia *sabhá* neboli schopní vysloviť definitívne rozhodnutie, mohol spor rozhodnúť kráľ podľa vlastného uváženia.¹⁷ Ako ukazuje dráma *Mrčhakatika* v deviatom dejstve pri procese proti *bráhmanovi Čárudattovi*, členovia *sabhá* v trestných veciach vyslovili svoj názor o vine a nevine obvineného, pričom o treste rozhodoval kráľ. *Manusmrti* a *Jádžnaváľkjasmti*¹⁸ vyžadujú od členov *sabhá*, aby boli znalí práva, nestranní a spoľahliví. V neskorších *šástrach* nachádzame podrobnejšie vymedzenie ich povinností, funkcií, vyžadovanej kvalifikácie a zodpovednosti za rozhodnutie, najmä v *Kátjájanasmti*. Počet členov *sabhá* mal byť vzhľadom na potrebu rozhodnutia v prípade názorových rozdielov nepárny, a to buď traja, piati, prípadne aj viacerí členovia.

Sabhjas boli stálymi členmi *sabhá*, do tejto funkcie boli ustanovení kráľom a boli povinní vysloviť svoj právny názor pri rozhodovaní sporov. Ale popri týchto stálych členov *sabhá* existovala aj možnosť, aby učené *bráhmani*, ktorí prišli na súd, boli prizvaní do *sabhá*, aby vyslovili svoj právny názor, čo bolo ich právo, ako aj morálna povinnosť. Neboli síce ustanovení ako riadni členovia a zachovávali si postavenie mimoriadnych členov *sabhá*, ale ich názor mohol mať veľký význam pri usmernení kráľa v jeho rozhodovaní. Neboli ani zodpovední za vyjadrený právny názor v takej miere ako riadni členovia *sabhá*.

14 *Manusmrti* (resp. *Mánavadharmaśāstra*) predstavuje najstaršiu a najznámejšiu zo všetkých zachovalých *dharmasútier*. Toto dielo mohlo vzniknúť alebo vznikáť v dobe medzi 2. storočím pred n.l. až 2. storočím n.l., pričom jej konečná verzia mohla pochádzať z ešte neskoršieho obdobia. Oproti *dharmasútram* je v nej venovaný podstatne širší priestor pozitívnemu právu, aj keď jeho výklad je ešte pomerne stručný. Náboženská problematika stále ešte zaberá podstatnú časť textu.

15 *Manusmrti*, VIII.1-2.

16 H. Chakravorty zdôrazňuje, že napriek tomu, že v staroindických prameňoch nachádzame doklady o uplatňovaní absolútnej kráľovskej moci, ktoré bolo v rozpore s právom, aspoň teoreticky sa právo starovekej Indie pokúšalo zabezpečiť život a vlastníctvo ľudí pred svojvoľným výkonom kráľovskej moci a staroindické pramene tak právne ako aj neprávne, často zdôrazňovali, že panovník nesmie trestať nevinných. (CHAKRAVORTI, H.: *Criminal Justice in Ancient India*. Delhi: Sharada Publishing House, 1996, s. 22-23)

17 ALTEKAR, A.S.: *State and Government in Ancient India*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Pvt. Ltd., 2009, s. 248.

18 Po *Manusmrti* druhou najstaršou *dharmasástrou* je *Jádžnaváľkjasmti*, ktorá vznikla najpravdepodobnejšie v prvých storočiach nášho letopočtu. Jedná sa vlastne o systematickejšie usporiadanie materiálu v rozsahu spracovanom v *Manusmrti*, vrátane náboženských tém. *Jádžnaváľkjasmti* a *Manusmrti* predstavujú *dharmasástry*, ktoré sa tešili najvyššej autorite v ortodoxnom hinduistickom prostredí, ale práve rozsah pozornosti venovanej témam nepatriacim do oblasti pozitívneho práva, ako skôr do oblasti religionistiky, a celkovo silný náboženský rámec nerobí z týchto dvoch diel najdôležitejšie pramene znalosti staroindického práva.

3 NIŽŠIE KRÁĽOVSKÉ SÚDY

S nárastom počtu obyvateľstva a teritoriálnym rozmachom niektorých staroindických štátov výkon súdnictva spadajúci pod právomoc kráľovského súdu nemohol byť zabezpečovaný len osobne kráľom alebo v zastúpení *prádvivákom*. Nevyhnutným sa stalo zakladanie nižších kráľovských súdov (*adhikṛta*), ktoré opierajúc sa o kráľovskú autoritu vykonávali súdnictvo na teritoriálnom základe. Väčšina sporov sa tak nedostávala ku kráľovi, lebo boli rozhodnuté už na nižších súdoch, a aj spory, ktoré sa dostali ku kráľovi, spravidla prešli nižšími súdmi a na kráľovskom súde skončili v rámci odvolacieho konania.

Na rozdiel od ústredného kráľovského súdu, o ktorom nás dosť podrobne informujú pramene, v prípade nižších súdov je situácia iná. O ich systéme, právomoci a fungovaní vôbec nie je možné vytvoriť si presnejšiu predstavu. Táto situácia je daná hlavne z dôvodu, že zriaďovanie a fungovanie týchto súdov bolo vyhradené pre oblasť kráľovskej výkonnej a správnej moci, teda pre oblasť *arthy*. Preto *dharmaśāstry* nevenujú systému týchto súdov takmer žiadnu pozornosť a našim hlavným prameňom o nich je *Arthaśāstra*. Ale aj v *Arthaśāstre* nachádzame len stručný výklad, lebo tento systém nebol ustálený, ale sa menil podľa aktuálnych potrieb a predstáv. Treba si uvedomiť, že v podmienkach existencie obrovského množstva štátov na území Indii v dlhom časovom horizonte staroindických dejín bola daná podstatne väčšia variabilita v systéme nižších súdov ako v prípade organizácie kráľovského súdu.

Arthaśāstra rozlišuje civilné súdy (*dharmasthīja*), ktoré rozhodovali spory medzi súkromnými osobami, a trestné súdy (*kantakaśódhana*), ktoré konali vo veciach založených na verejnoprávnom vzťahu medzi súkromnými osobami a štátom. Civilné súdy sa mali zakladať v strediskách územných celkov, ako sú *sthāna* (jednotka zahrňujúca približne 800 dedín), *drónamukha* (jednotka zahrňujúca približne 400 dedín) a *kharvatika* (presne polovica *drónamukhy*). *Arthaśāstra* nikde neuvádza, aký bol vzťah medzi súdmi ustanovenými pre jednotlivé územné celky, z čoho možno usudzovať, že sa jednalo o súdy rovnocenné bez vzťahu podriadenosti a nadriadenosti, voči ktorým priamo nadriadený bol iba kráľovský súd. Tieto civilné súdy pozostávali z troch sudcov, ktorí s najväčšou pravdepodobnosťou nesúdili samostatne, ale len v trojici. Trestné súdy tiež pozostávali z troch sudcov a do ich právomoci patrilo rozhodovanie nie len o závažných trestných činoch proti štátu, ale aj proti spoločnosti, ako bolo napr. falšovanie váh obchodníkmi. Sudcovia týchto trestných súdov plnili nie len sudcovskú funkciu, ale boli poverení aj policajnými úlohami, ako bolo vyhľadávanie zlodejov, dohliadanie nad remeselníkmi a iné.¹⁹

19 *Arthaśāstra*, III.1, IV.1.

Rozlíšenie *dharmasthīj* a *kantakaśódhan* ako civilných a trestných súdov je ale do určitej miery zavádzajúce, hlavne ak sa držíme nášho chápania civilného a trestného práva. *Dharmasthīja* boli totiž sudy, ktoré rozhodovali v súlade s *dharmashastrami* v sporoch spadajúcich pod pojem *vjavahāra*,²⁰ kam patrili aj prípady majúce povahu trestných činov. *Kanthakaśódhany* oproti tomu mali síce takmer úplne trestnú agendu, ale boli to skôr orgány výkonnej moci, v ktorých sa zlučovala jurisdikčná a policajná funkcia pre prípady spadajúce pod pojem *prakīrnaka*,²¹ a nie sudy v našom zmysle slova.

V *Brhaspatismrti* nachádzame iné delenie súdov, a to na sudy stále (*pratiśthitā*), nestále (*apraśiśthitā*), súd riadený kráľom a súd oprávnený používať kráľovskú pečať. V prípade posledných dvoch ide vlastne o súd kráľa, resp. *prādvivāku*. Stále sudy boli zakladané v mestách a nemohli byť premiestňované z miesta na miesto na rozdiel od nestálych súdov. *Brhaspatismrti* umiestňuje nestále sudy do dedín.²² Podľa M. M. Patkara medzi týmito súdmi mohol byť vzťah apelačný, a to od dedinského k mestskému a odtiaľ ku kráľovskému súdu.²³ Podľa R. Lingata stále sudy mohli zodpovedať ľudovým súdom, kým nestále sudy mohli mať špeciálnu jurisdikciu napr. pre osoby žijúce v lesoch, pre vojakov či ľudí v karavánach.²⁴

Ďalším dokladom existencie iného systému výkonu kráľovskej súdnej moci mimo samotného kráľovského súdu, resp. existencie úradných osôb pôsobiacich aj ako sudcovia na lokálnej úrovni, sú nápisy cisára Aśóku z 3. storočia pred n.l., ktoré sa zmieňujú o *mahāmattoch* a *rādždžukasoch*. Nešlo výlučne o súdne funkcie, ale boli to vysokopostavení úradníci, ktorí boli poverení aj plnením rozličných administratívnych úloh. *Mahāmattovia* plnili sudcovskú a administratívnu funkciu v mestách a zachovali sa viaceré edikty adresované práve im. Prvý samostatný skalný edikt poučá *mahāmattov* o potrebe spravodlivo a nestranne rozhodovať spory a za účelom dohľadu nad ich činnosťou a rozhodovaním každých päť rokov bol vysielaný cisárom jeden *mahāmatta*. Vo vidieckych oblastiach plnili podobnú funkciu *rādždžukasovia*.

Rozličné nápisy z doby starovekej Indie nám zachovali označenia rozmanitých úradných funkcií v dedinách a mestách, ktorých právomoci nie sú nám presne známe, ale pravdepodobne v mnohých prípadoch s nimi bola spojená aj určitá súdna moc. Aj iné pramene nám dokladajú existenciu takýchto funkcií, akou bola napríklad funkcia predstaveného dediny (*grāmanī*). *Grāmanī* nebol nejakým voleným predstaviteľom dediny, ale skôr reprezentantom kráľovskej autority, ustanovený do tejto funkcie kráľom, resp. táto funkcia mohla byť aj dedičná. Bol poverený výkonom miestnej správy, pričom mal rozhodovaciu právomoc pri drobných prečinoch a sporoch. Jeho súdna právomoc bola ale obmedzená, lebo konečnou autoritou bol kráľ a jeho súd. *Manusmrti* uvádza predstaveného dediny ako najnižšieho člena hierarchie úradníkov siahajúcej až po

20 *Vjavahāra* predstavuje súdne konanie, ktoré sa primárne riadilo zásadami stanovenými v *dharmashastrach*, nakoľko sa jednalo o oblasť vymedzenú pre *dharmu*. V rámci *vjavahāry* neboli prejednávané všetky prípady, ktoré mohli spadať pod výkon jurisdikčnej právomoci, ale *dharmashastry* postupne systematizovali prípady do 18 titulov súdneho konania. Tieto prípady *vjavahāry* boli spory medzi žalobcom a žalovaným, ktoré mali súkromnú povahu a začínali na základe návrhu žalobcu. *Vjavahāra* predstavovala konanie, v ktorom sa rozhodovalo o súkromných sporoch v zmysle vzniku určitej škody u žalobcu, ktorý sa z vlastného súkromného záujmu za účelom nápravy tejto škody obracia na súd so svojou žalobou. Pre vymedzenie *vjavahāry* dôležitý bol teda vznik škody poškodenému a jeho čisto osobný záujem na náprave škody a nie konanie žalovaného, ktoré viedlo k tejto škode. Konanie žalovaného mohlo mať aj charakter trestného činu, ale napriek tomu nejednalo sa o porušenie verejného záujmu a proti páchatelovi sa nezačalo trestné konanie ex offio, ale len na základe žaloby poškodeného.

21 Na rozdiel od *vjavahāry* *prakīrnaka* predstavovala súhrn prípadov, v ktorých kráľ nevystupoval ako sudca sporov medzi stranami, ale skôr ako oficiálna autorita s úlohou vyhľadania a nápravy porušenia práva v mene štátu. Jednalo sa výlučne o oblasť trestného práva a kráľ jednal z úradnej moci podľa vlastného uváženia. *Prakīrnaka* patrila do oblasti *arthy* a riešenie prípadov *prakīrnaky* nemalo vlastne charakter súdneho konania vedeného na súdoch, ale sa jednalo skôr o činnosť, ktorá spadala do oblasti exekučnej moci. Po procesnej stránke nebol upravený postup vo veciach *prakīrnaky* a kráľ bol oprávnený konať slobodne do tej miery, do akej bol efektívny pri dosahovaní cieľa ochrany spoločnosti. Postup teda varioval podľa potrieb daného konkrétneho prípadu a podľa toho, či cieľom bola prevencia alebo represia. Pri rozhodovaní súkromných sporov kráľ nedisponoval takouto slobodou, ale očakávalo sa, že bude rozhodovať v súlade s *dharmou*.

22 *Brhaspatismrti*, I.2-3.

23 PATKAR, M.M.: *Nārada, Brhaspati and Kātyāyana. A Comparative Study in Judicial Procedure*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1978, s. 64.

24 LINGAT, R.: *The Classical Law of India*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1993, s. 248.

predstaveného tisícky dedín.²⁵ Súdne funkcie plnili hlavne v súvislosti so svojou povinnosťou udržiavať poriadok a kontrolovať kriminalitu, pričom sa mohli obracať na vyšších predstavených, ktorým priamo zodpovedali za výkon svojej funkcie.

ZÁVER

Charakter staroindického súdnictva určovala predstava, ktorá prisudzovala kráľovskej funkcii v súvislosti s potrebou ochrany spoločenského poriadku význam zdroja všetkej spravodlivosti v spoločnosti. Vďaka tejto predstave jedine kráľ bol nositeľom originálnej jurisdikčnej právomoci, od ktorého odvodzovali na základe delegácie svoju jurisdikčnú právomoc ostatné orgány. Kráľovský súd ako súd kráľa, na ktorom buď kráľ osobne plnil funkciu sudcu alebo ho reprezentoval *prádviváka* ako jeho zástupca, mal tak postavenie najvyššieho súdu v rámci staroindického súdneho systému. Kráľovský súd mohol rozhodovať vo všetkých veciach spadajúcich pod právomoc súdov a fungoval ako najvyšší apelačný súd, proti rozhodnutiam ktorého nebolo možné podať odvolanie. Kým toto postavenie kráľovského súdu je dostatočne potvrdené staroindickými prameňmi a nemenilo sa v priebehu doby starovekej Indie, systém nižších kráľovských súdov, ich organizácia a vzájomné vzťahy už nám nie sú dostatočne známe a charakteristická je tu aj veľká variabilita v priebehu vývoja staroindického súdnictva. Okrem kráľovských súdov kráľom delegovanou jurisdikčnou právomocou mohli disponovať aj iné štátne orgány, ktoré inak plnili hlavne administratívne funkcie.

25 *Manusmrti*, VII.115-117.

RESUME

LAURINEC, Roman: Royal Judicial System in Ancient India. In HISTORIA ET THEORIA IURIS. Vol. 4, 2012, No.7, p. 50

The work deals with the problematic of royal judicial system in Ancient India from the late *vedic* era till the 12th century. In Ancient India the king was regarded as the fountain source of all justice, therefore he was the head of the central royal court. The internal structure of the royal court was determined besides the function of the king as the supreme judge also by the function of the *pradvivaka* and by the importance of the *sabha*. The king was often too busy to spend his time in adjudication and used to delegate the work to the *pradvivaka* as his chief justice. *Sabha* was a panel of jurors who assisted the king or the *pradvivaka* and its function was similar to a jury. The central royal court was also the highest appellate court and under its authority there was the system of lower royal courts. The historical sources do not allow us to make a more precise idea about this system and its development during the time of Ancient India, which was much more dynamic and less static in comparison to the development of the central royal court.